

*Усенко І. Б.,
кандидат юридичних наук, професор,
завідувач відділу історико-правових досліджень
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України*

ПРАВОВИЙ СТАТУС МОВ У ЗАКОПРОЕКТНИХ РОБОТАХ 2012 РОКУ

У поточному році в правовому регулюванні мов в Україні відбулися докорінні зміни. Прийняття всупереч майже одностайної думки фахівців Закону України від 03.07.2012 р. «Про засади державної мовної політики» викликало значний резонанс у суспільстві і зливу масових протестів громадськості. Не варто зараз зупинятися на численних недоліках цього закону. Про них вже немало сказано і написано. Зокрема і я неодноразово письмово та усно звертав увагу, що розробникам законопроекту не вдалося повністю узгодити його зі ст. 10 Конституції України, зокрема з положенням, що «В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України». З усього багатоманіття мов національних меншин України правовий захист було надано лише обмеженій кількості мов, які було визнано регіональними. Було також безпідставно розмито грань між державною мовою і регіональними мовами або мовами меншин. Некоректним видається і покладення на місцеві ради прийняття рішень щодо застосування заходів, спрямованих на використання регіональних мов або мов меншин. Є певна невідповідність між назвою закону і його змістом. Фактично в ньому йдеться не про державну мовну політику, а про застосування мов в Україні.

Тож прийняття закону викликало й відповідну реакцію законодавців. Доволі швидко до Верховної Ради України було внесено альтернативні чинному закону законопроекти «Про порядок застосування мов в Україні» (№ 11052 від 31.07.2012 р., В. М. Литвин) і «Про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов в Україні» (№ 11075 від 13.08.2012 р., С. П. Головатий). Обидва ці законопроекти були 6 вересня 2012 р. включені у порядок денний чергової сесії парламенту. Особливістю проекту В. М. Литвина є запровадження поняття «регіональна мова обласного значення» і доволі докладний механізм прийняття обласними радами рішення про надання певній мові відповідного статусу. Проект С. П. Головатого містить у преамбулі незвичну для нашої практики низку посилань на міжнародні акти, висновки і рекомендації Венеціанської комісії тощо з прямим їх цитуванням. Є в ньому і така категорична норма «Спроби запровадження офіційної багатомовності на національному рівні всупереч Конституції України і встановленій конституційній процедурі є діями, спрямованими на розпалювання міжетнічної ворожнечі, мовний розкол країни, порушення конституційного ладу і територіальної цілісності України». Можливість застосування мови національної меншини або регіональної (міноритарної) мови

передбачається здебільшого для місцевостей, де відповідною мовою традиційно користується понад 50% населення.

Водночас було внесено й законопроект «Про засади державної мовної політики» (стосовно посилення захисту мовних прав російського та російськомовного населення України)» (№ 11243 від 21.09.2012 р., О. М. Черноморов). У цьому законопроекті пропонується в чинному законі зняти пряму вказівку, що державною мовою є українська мова, а також доповнити його положенням «Українська держава забезпечує своїм громадянам право вільного користування російською мовою, як мовою корінного народу України, мовою міжнаціонального та міжнародного спілкування, а в регіонах компактного проживання громадян, для яких російська мова є рідною – функціонування російської мови нарівні з державною».

До висновку про необхідність зміни чинного закону несподівано дійшов і головний його ініціатор, який подав законопроект «Про внесення змін до законодавства України (щодо удосконалення державної мовної політики)» (№ 11185 від 06.09.2012 р., В. В. Колесніченко), в якому запропоновано 46 уточнень (переважно суто редакційних) чинного закону.

Як видається, епатажний характер і прагнення показати абсурдність деяких положень чинного закону демонструють три законопроекти народного депутата Г. Г. Москаля, зміст яких повністю передається їх назвою: «Про внесення змін до статті 7 Закону України «Про засади державної мовної політики» щодо доповнення переліку регіональних мов або мов меншин України гуцульською мовою» (№ 11112 від 28.08.2012 р.), «Про внесення змін до статті 7 Закону України «Про засади державної мовної політики» щодо доповнення переліку регіональних мов або мов меншин України лемківською мовою» (№ 11139 від 03.09.2012 р.) та «Про внесення змін до статті 7 Закону України «Про засади державної мовної політики» щодо всебічного розвитку англійської мови» (№ 11267 від 28.09.2012 р.).

Є у «парламентському портфелі» ще два законопроекти «Про внесення змін до Закону України «Про кінематографію» щодо обов'язкового дублювання іноземних фільмів державною мовою» (№ 10406 від 26.04.2012 р., Ю. І. Костенко та ін.) та «Про внесення змін до Закону України «Про засади державної мовної політики» (про мову друкованих засобів масової інформації)» (№ 11360 від 17.10.2012 р., Ю. В. Гнаткевич), спрямовані на підтримку застосування української мови у відповідних сферах. Перший з цих законопроектів профільний комітет пропонує, незважаючи на заперечення парламентських юристів, прийняти у першому читанні, а другий проект лише готується до розгляду.

Завершуючи огляд цьогорічної законопроектної діяльності, зазначимо, що мені відомо про ще один проект зміни чинного закону, який народився у надрах НАН України. Він доволі зважений і в основних рисах заслуговує на підтримку, але поки що не був внесений на розгляд законодавчого органу.

Загалом можна зробити висновок, що шоковий стан, у якому перебувало суспільство після прийняття Закону України «Про засади державної мовної політики», помітно сприяв активності законотворців і зараз є непогане

підґрунтя для підготовки і прийняття нового, політично зваженого і науково коректного закону про застосування мов в Україні.

*Черевко М. В.,
студентка 5-го курсу
факультету правничих наук НаУКМА*

ЯВИЩЕ ЛАКУНАРНОСТІ В ЮРИДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Національно-специфічні елементи в системах мов і культур в останні десятиліття описуються зарубіжними та вітчизняними мовознавцями за допомогою різноманітних термінів: лакуни (Ж. Віне і Ж. Дарбельне, В. Муравйов); пробіл (К. Хейл); словарні пропуски, білі плями на семантичній карті мови (Ю. Степанов); культурні реалії, тобто слова і словосполучення, що називають об'єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального та історичного розвитку) одного народу і чужі іншому (С. Влахов, С. Флорін); лексичний нуль, нульова лексема (І. Стернін); безеквівалентна, або фонові лексика (В. Костомаров); випадкові лакуни, тобто лексичні одиниці однієї з мов, яким з певних причин (не завжди зрозумілим) немає відповідностей у вигляді слів або стійких словосполучень іншої мови (Л. Бархударов); задирки, які задираються» у процесі міжкультурної комунікації (Г. Гачев). У зарубіжній літературі відомі спроби фіксації розбіжностей у мовах і культурах за допомогою терміна «gap» (пропуск). Проте більшість дослідників надає перевагу термінові «лакуна», який був уперше введений до наукового обігу канадськими лінгвістами Ж. Віне та Ж. Дарбельне, які визначали його як «явище, котре має місце всякий раз, коли слово однієї мови не має відповідника в іншій мові [1].

С. Кондратюк вважає, що «лакуни є наслідком неповноти або перевантаженості досвідом лінгвокультурної спільності, внаслідок чого не завжди можна поповнити досвід однієї лінгвокультурної спільності досвідом іншої лінгвокультурної спільності» [2].

Питання лакунарності з точки зору лінгвістики і культури розглядали такі російські дослідники, як І. Стернін, Ю. Степанов, В. Муравйов, Ю. Сорокін, Г. Гачев, В. Гак, В. Жельвіс, І. Марковіна та ін. В українській лінгвістиці проблема лакунарності привертає увагу таких учених, як: Ф. Бацевич, Т. Ніколаєва, С. Кондратюк, Р. Зорівчак, О. Селіванова, О. Крижко та ін. Однак у сфері української юридичної термінології явище лакунарності майже не досліджене.

Мета цієї статті – проаналізувати явище лакунарності в юридичній термінології, класифікувати міжмовні абсолютні лакуни та розглянути основні шляхи вирішення проблеми заповнення лакун у процесі перекладу юридичних текстів.

Трактування терміна «лакуна» серед дослідників не є однозначним. Так, В. Гак вважає лакуною явище відсутності слова для позначення поняття, що